

## РЕЦЕНЗИЯ

от доцент д-р Валери Колев,  
преподавател в катедрата по История на България  
по Нова българска история

**относно:** дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор“ на Мартин Веселинов Вълков, редовен докторант към катедрата по История на България, на тема: „Българското военноадминистративно управление в Поморавието, Косово и Вардарска Македония, 1915 – 1918 г.“

Военновременното администриране на завзети територии от българските войски и власти е една от неоснователно пренебрегваните теми в Новата българска история, демонстрираща влиянието на нашите национални комплекси и на модерната политическа коректност върху развитието на българската историческа наука. Това пренебрегване започва да се изживява по отношение на периода на Балканските войни и на Втората световна война, но все още с пълна сила важи за годините на Първата световна война, когато за дълго време България управлява значителни по обхват земи, населени с голям брой население, особено когато се съпостави със същите параметри на „старото“ Царство. В този смисъл избраната тема е много сполучлива, защото обхваща всички територии на Сърбското кралство, които страната ни управлява в продължение на повече от 3 години. Те са основната част от временно присъединените земи по време на Голямата война и имат определяща роля в очертаване на ключовите характеристики на българското военновременно управление. Привличането на Косово в тази картина е особено важно, защото създава уместно сравнение за територия, в която няма компактно българско население и не е в сферата на традиционните и дори на максималистичните български национални претенции.

В този смисъл дисертантът си поставя две основни цели: да установи характера на българската военновременна администрация и доколко тя се вписва в критериите за „окупация“, както са регламентирани от международното право и традиции за водене на война в Хагските конвенции от 1899 г. и 1907 г. и от друга страна, да постави въпросът за насилието в рамките на тази администраци, като в него обосobi проблемите за насилието, осъществявано от армията и невоенните формации в рамките на концепцията за „тоталната война“, която се смята за обща характеристика на Първата световна война. Това той се е постарал да направи както на базата на сравнение със синхронните и по-близки събития от българската история от началото на XX век, така и в сравнение с чуждите съюзнически и противнически практики. (с. 9-11)

Дисертационният труд е изпълнен в 392 стандартни компютърни страници. Той се състои от увод, 5 глави с различен брой параграфи, заключение и библиография. Главите са оформени на проблемно-хронологически принцип, който е особено удачен за по-ограничен, но наситен със събития и процеси времеви отрязък. Териториалните и хронологичните граници са добре обосновани и логични.

Текстът е изграден върху отлично познаване на голям брой оригинални архивни материали от близо 30 фонда, съхранени в 4 централни архивохранилища (БИА-НБКМ, ДВИА, НАБАН и ЦДА). Едновременно с това са привлечени непубликувани документи и спомени от Военноисторическата библиотека в София, публикувани български, сръбски, германски и международни документи, периодичен печат, както и публикувани дневници, спомени и анкети. Изключително широката изворова база създава възможност за всестранно представяне на българското управление в новите земи и за формулиране на убедителни общи тенденции, аргументация и изводи.

**Първата глава** е посветена на теоритично изясняване на проблема с войната и окупацията, както тя съществува в ключовите документи на международното право: многострани декларации, Оксфордският наръчник от 1880, Женевските и Хагските конвенции от края на XIX и началото на XX век. Направено е сполучливо разграничение между понятията „окупация“ и „анексия“, като са изведени техните основни характерни черти. Едновременно с това е разгледан и българският исторически опит от предходните години на Балканските войни с Македонското и с Тракийското военно губернаторство. Това е направено в съпоставка със сходните действия

на съседните балкански държави, а след 1914 г. и с тези на Великите сили от Антантата и Централните сили.

**Втората глава** разглежда учредяването и развитието на българската окупационна власт в новите земи и противоречията между цивилните и военните органи на тази власт. Въпреки че военните власти се установяват преди гражданските и през цялото времетраене на войната имат предимство, което е обща характеристика за четирите Централни сили, постепенно гражданските власти също извоюват свои позиции в някои области от административния, стопанския и културния живот на завзетите територии. Резултатът от тези борби е установяването на своеобразно двувластие, което не подпомага гладкото и безпрепятствено функциониране на българската власт.

Истинските причини за противоречията са нагледно показани в **третата глава** на дисертацията. Докато част от ограничителните и дори репресивни мерки са предизвикани от чисто военновременните условия на съществуването на българското управление, другите са породени от стремежа за ускоряване на процесите на национално изграждане, които не трябва да бъдат отлагани за мирния следвоенен период. Те целят по-бързото включване на новите земи в държавния организъм на Българското царство и по същество повтарят по-бавните процеси на кълтурна и национална асимилация, протекли в същите земи в исторически по-дълъг период от време и при по-стабилни обстоятелства. Именно желанието за ускорено асимилиране, създава основните проблеми пред българските власти, които те се опитват да преодолеят с традиционните институции на националната църква и националното образование, съчетани с културно-просветни дружества, комитети и дружби. В този смисъл основният български печатен орган „Моравски глас“, по мое мнение, трябва да бъде обект на по-голямо внимание в проучването.

**Четвърта глава** е посветена на отношенията между България и трите ѝ съюзника по отношение на новите земи на запад от старата държавна граница. Те значително надграждат съществуващото основополагащо изследване на професор Туше Влахов. На основата на издадените през последните години документални сборници, е разкрита пълна картина за проблемите, които съществуват между България и Германия в областта на немското стопанско проникване в Западните Балкани и на бързо утвърждаващия се немски статут на старши съюзник и оттам арбитър при спорни проблеми между съюзниците. Особено добре това личи в българо-австрийския

конфликт за Косово, приключил с помощта на Берлин с протокола от 1 април 1916 г. Подобни механизми германската дипломация прилага и в отношенията между България и Турция, въпреки че те имат много по-второстепенен характер в този район.

Особено приносно значение за българската историческа наука има последната **пета глава**, която нагледно показва защо темата на дисертацията задълго е била премълчавана и подценявана от професионалните изследователи. Съпротивата срещу българското управление може да е любим проблем в проучванията на сръбската историческа наука, но няма как да стане такъв в българската, все едно дали тя се развива под доминацията на марксистките, националистическите или либералните идеи. Тази глава ясно демонстрира, че освен външните трудности, съществуват и вътрешни такива, изразени в немалкото количество дезертьори, сръбски бегълци, обикновени разбойници и мародери, които дестабилизират допълнително и без това нестабилното българско управление. Сблъсъкът между организираните и неорганизираните чети и между въоръжените национални пропаганди естествено води и до тяхната кулминация в лицето на Топличкото въстание на сръбския войвода Коста Пекянец от февруари – март 1917 г. Въпреки че страниците, посветени на него са най-доброто, излязло на български език, моето мнение, че това е само начало, което заслужава още по-сериозно и детайлно проучване за въдеще.

Заключението на дисертационния труд окончателно очертива общия приносен характер на представения текст. По мое мнение те се свеждат до:

1. Изясняване на преходния характер на българската военновременна администрация в Поморавието, Вардарска Македония и Косово между обичайната окупация и анексията;
2. Разкриване на противоречията между военните и гражданските власти при организирането и функционирането на българското управление;
3. Формите и характера на насилието върху местното население, осъществяване както от български, така и от чужди фактори и проявите на неговата съпротива както срещу властта, така и срещу съпротивата против нея;
4. Мястото на тези територии в междудържавните отношения на Централните сили и общата им военно-коалиционна политика.

Авторефератът отразява точно структурата и същността на текста на дисертацията в рамките на обичайните изисквания. Приложените публикации са в рамките на дисертационната тема. Библиографията е

коректна и отразява използваните в изследването извори и научни изследвания като е организирана в традиционните подразделения.

Като цяло, впечатлението от представената за рецензиране дисертация на Мартин Вълков е много добро. Тя е добре структурирана, с отлично организиран текст, с много широка документална база, част от която е за първи път включена в научно обръщение. Научните изследвания както по конкретната тематика, така и в по-общите полета на историята на Първата световна война, на развитието на Третото Българско царство и на историята на международните отношения са критично използвани в текста. Затова реконструкцията е убедителна, а анализът е добре мотивиран с факти и логически конструкции.

Като имам предвид както постигнатите безспорни положителни резултати, така и споменатите проблеми, съм убеден, че представеният дисертационен труд на Мартин Вълков на тема: „Българското военноадминистративно управление в Поморавието, Косово и Вардарска Македония, 1915 – 1918 г.“ напълно покрива изискванията на *Закона за развитие на академичния състав на Република България* и на *Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийския университет „Свети Климент Охридски“*. Това ми дава основания за положително гласуване и да препоръчам на уважаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Мартин Веселинов Вълков.

София, 14 април 2015 г.

Рецензент:   
доцент д-р Валери Колев